

Landskap: SKÅNE Upptecknat av: William Richter
 Härad: Albo Adress:
 Socken: Fågeltofta Berättat av: Lars Jönsson
 Uppteckningsår: 1928 Född år i Frörum.

Uppteckningen rör

Vårdagen -- Sjusovaredagen	1
Korn och ragsädd---- Lagga in sill	1
Linsädd och beredning	2
Tröska med pleilar---Tröskemåltiderna	3
Åldermanssysslan	4
Brygd	7
Präst o klockares tionde,--Fattigunderstöd,--Piglön	9
	10 2
Julen	11
Brygga brännvin	12
Kryddor	13
Surdeg till bak	14
Dagsverken skars in i en s.k."Huggårastock"	15
Inredningen i en gammaldags stuga	16
Nykalvad ko	20
"Däva " garn	21
Bot mot trölltyg, se genom huvudstolen	26
Förning	28

Skriv endast på denna sida! 27, Ellakors

uttag

13 Surdeg till bak

1934

Acc.nr.

Lars Jönsson

Frörum.

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Upptecknat av William Richter

Juli 1928.

1934

1934

Vårdagen -Kristi himmelsfärdsdag eller så - skulle fruntimren och glyttarna risa.

Blev det regn d. 27 juli - Sjusovaredagen - skulle det sedan regna i sju veckor. Därför skulle man söka få in allt höet innan dess.

Man skulle lägga in sill, när kornet gick i ax, när hyllet blommade, i ny; slakta i nedan.

Korn skulle sås, när kornet blommade.

Råg skulle sås mellan de båda mässorna : 8 - 17 sept.

(28 521)

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Acc.nr.

Lars Jönsson

1934

Upptecknat av William Richter

Juli 1928.

2.2

Frörum,
Fågeltofta sn.
Albo hd. Skåne.

Linnet sås, luggas, ruschas (röstas), dras upp med roten och lägges i kors i runda stackar, tills de blir torrt. Fröna kallas "knibble" och äro runda som ärtor. Linet körs hem på en loge, och där tages så mycket som man kan hålla i handen och drages genom några piggar (spikar), som fästs mitt på en bräda liksom en kam. Då drages knibbelen av. Sen brödes linet ut tunnt på en åker, där det helst är stubb, ej grönt. När det ruttnat i stubbarna, så gnider man det för att se, om man kan dra från toppen ända ner. Sen rävsas det ihop och bindes. Så torkas det i en grop eller i bakugnen. I brydestugan var stenar runtomkring, och där skavade de. Vid ena ändan var en puge av kägelsten, oeg där inne var en ugn, som man eldade i ett dygn, ännan man skulle skava. Höret stod rätt upp lager på lager på särskilda ställningar för att torka riktigt. Se'n så höret brutits och skavats skulle det skättas och slutligen hägglas. Så var det färdigt att spinnas.

Lars Jönsson

Juli 1928.

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Förr tröskade man med pleilar. Tröskemannen kom då redan kl. 2, och då skulle drängen med ut på logen. På större ställen voro de flera. Hos länsman Montan voro de två eller tre karlar, som hjälpte till.

Kl.4. fingo de en fettmad och maltdricka.

Kl. 7. sill (Frl Kivik) och panntoffler och drickavälling. Sillen lades upp på bräder, ungefär $\frac{1}{2}$ m. långa, 2 tum breda och $\frac{1}{2}$ tum tjocka. Det skulle räcka till två personer.

Kl. 12 : Pantoffelsoppa, ärtsoppa, korn- eller havregröt.

Kl. 4.:Meattan: mörkesbrö: en fettmad och ett lerkar med mjölk. (Skräddarna, som då förtiden sydde både karl- och fruntimmerskläderna, togo då fritt en halv timme just i skymningen och sutto sedan uppe och sydde till 12). Meattan skulle egentligen sluta d.24. aug. (Bartholemeus) och började åter i mars, 3. torsdagen i Thor.

Sen skulle drängen skära hackelse, eller om där var flera, skulle de tillverka redskap ss. träskovlar, grepar, selaklackar o.d. Som ljus använde man tranlampor, bestående av ett bleckkar med ett rör och en veke. Inne i stugan hade man dessutom talgljus och pråsor. När fruntimren kokte pantofflerna, fingo pigorna sticka strumpor i mörke.

Kvällsmat: Kokta panntoffler och grädde- eller mjälkdoppa, salt.

Dricka hade man alltid framme. Somma hade enestånkör med lock - drickat höll sig bättre - andra hade tennstop.

Då man åt hade man inga gafflar. Man fick taga med fingrarna, så gott man kunde. Var och en hade sin "fållekniv" med breda blad. Drängen skulle alltid skära brödet, och då man slutat måltiden, stoppades kniven ånyo ner i fickan. Skedarna voro av horn och voro runda. Även träskedar användes. Maten sattes fram i lerfat mitt på bordet, och alla åto ur samma fat. På samma ställen hade man en rund träskiva i loftet med hack i, och där sattes skederna efter måltiden. Tallrikarna voro av lera.

Fruntimren fingo stå och äta. Då de läst för maten, fick pigan samla ihop grejorna. Husbonden satt på en ågedyna vid bordets ena kortända. Närmast honom på långbänken satt äldste drängen och så barnen.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Acc.nr.

1934

Upptecknat av William Richter

Juli 1928.

Lats Jönsson

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Äldermanssysslan behölls här ända fram på 1880-90- talet. Den siste här i Frörum var Erlandsson och han skulle förvara byahornet, byakartan m.m. Byamännen skulle ju göra många arbeten gemensamt ss. snöskottning, uppläggning av gärderna, väglagning och sådant. Äldermannen gick då upp på backen vid möllan och blåste i hornet. Då visste alla, vad det gällde och gubbarna kommo till honom för att rådpläga eller kanske för att genast uträtta något arbete. Byahornet här var till hälften av ett stutahorn, som utökats med koppar, så att det blev ganska långt. Det hade ett bölande läte och hördes vida omkring. Inte minst vid eldsvådor var det bra att ha till att sammankalla folk med.

Äldermanssysslan gick i nummerordning (det var 20 nummer) och minns jag inte fel, så var det omkring den 1. maj man bytte. 1. maj - Valborgadagen - skulle de dricka mal (märg) i benen och då skulle man ha äldermansgillet, ty sådant hölls alltid vid

ombytet. Den nytillträdande åldermannen skulle bjuda på äggakaga och brännvin och den avgående på fläsk och brännvin, och det kunde vara rätt så betungande. I Sällshög hade de 18 stycken äggakagor vid ett sådant tillfälle, och de voro stora som fatet. Gillet varade två dagar och man åt fläsk, bröd och äggakaga och drack brännvin. Så skulle de gå och "slå mossen" och lägga upp gården, men det blev inte mycket gjort, ty mestadels hade de druckit allt för mycket brännvin, så att de blevo liggande därute. Då fick drängarna gå och bära hem sina husbönder, och jag kommer ihåg, hur jag fick skaffa en att hjälpa mig med min husbonde, som somnat in vid ett gärd.

Den nye åldermannen skulle släppa till brännvin till alla drängarna och gubbarna i byn, då de hade stämmor.

Här fanns också en "byhöre", som under sig hade vaktehötar, som han kommenderade över. De skulle se efter, att inte byns kreatur kom in på andras ägor eller på åkrarna och inte heller främmande byars på byns ägor, ty då fick ägaren böta till byn vanligen i form av brännvin.

Acc.nr.

Upptecknat av William Richter

Lars Jönsson

Frörum,

Juni 1928.

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Brygd:

Då man förr bryggde, använde man malt. Detta framställde man själv hemma. Först sköljdes det korn man skulle använda till maltet och lades i stöp i ett stort kar. Sedan togs det upp på loftet och breddes ut knappt så tjockt som en skäppa eller en halv aln ungefär. Då det legat något började det gro, och när allt grott (var"visat") rördes det ur tunnt på loftet och rördes sedan om ett par gånger om dagen. Då det torkat östes det i linnesäckar och kördes till "kölnaren" eller "malttorkan", som den också kallades. Den var ungefär fyra alnar bred och fem alnar lång med en bjälke mitt inne i den lilla stugan" och mot denna var lagda bräder tätt intill varandra nerifrån och uppåt som ett tak. På bräderna voro hål, dock så stora att inte det grodda kornet kunde falla igenom. Därunder var en "puge" (ugn). På tre sidor var en liten gång, så att man kunde gå omkring, då man skulle hålla upp kornet och röra om det. För att man bättre skulle

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

8. 8

räcka upp, hade det spikats fast en bräda ett stycke från marken. Man bredde ut ett ungefär fyra tum tjockt lager med grott korn och "kölnade " ett helt dygn med "knubbar" och dylikt. Först skulle man elda, så att det rök bra, för att maltet skulle bli brunt. Sedan eldade man något skarpare och rörde med händerna om massan ungefär var tionde minut, så att det inte skulle brännas och allt bli lika mycket uppvärmt. Det torkade då igenom bra och blev så färdigt. Det hällades då i linnesäckar och kördes hem och maldes på en handkvarn alltefter som man skulle brygga. Vid jul tog man särskilt mycket - en skäppa eller sex kappor - då skulle man ha jölöl. Det stora bryggekaret skällades först med vatten. Långhalm lades i botten på karet och vreds om staken, som tjänstgjorde som "tapp". Maltet lades ovanpå halmen och så vatten ovanpå. Så fick det stå och draga och sedan sakta rinna genom hålet, i det man något litet lyfte upp staken. Det första "vörten" skulle slås på tills "rösten" (det malda maltet) blev hård. Sedan koktes drickat och fick stå i en kittel och jäsa. "Gären" vispades upp i ett fat, samlades upp på en färsk enegren och fick torka för att användas på nytt. Den skulle hänga på en torr luftig plats, annars blev det intet med den. "Gären" skummades upp ovan till, "bärmat" under till, då drickat hällts av, och användes till brödbak (vanlig jäst användes inte då). Drickat färvarades i en tunna, i vilken man lagt ett par enegrenar. På sidan hade den en "svick" ,tapp, där man tappade av drickat, och ovan till ett stort fyrkantigt hål, genom vilket man kunde få ner armen och rengöra tunnan.

Acc.nr

Lars Jönsson

Frörum,

Fågeltoftasn.

Albo hd. Skåne.

1934

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Upptecknat av William Richter

Juli 1928.

9.9

De fattiga hade det svårt ställt förr. De kunde få allra högst fem kronor i månaden och tio kr. om året till bränne. För resten fingo de tigga och plocka "kölne" i skogen.

Präst och klockare skulle ha tionde av säden, samt dessutom ost, ägg en gås och ett lamm. Det senare skulle lämnas vartannat år, om de voro två på numret (över 60 -70 tunnl.)

Pigan skulle ha 14 riksdaler om året och en "knäppa". "Torschemannen" skulle ha 12 skilling om dagen (25 öre) från 1 - 2 på morgonen tills skumt.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Acc.nr.

1934

Lars Jönsson

Upptecknat av William Richter

Frörum.

Juli 1928.

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

När vi körde ut gödseln, lämnades en liten skvätt kvar, och en häggegren sattes i stacken.

När korna första gången skulle ut på våren, sattes en kniv vid skammelen - då fick ej trollen makt med dem.

Det var en man, som hette Gören Pålsson. Han saltade i hörnen på åkern för att få tur med skörden. För att något otyg inte skulle få makt med kreaturen spottade han i tjuderpelarhålet (tjöspelehålet).

1934

Acc.nr. 100

Lars Jönsson

Frörum,

f. 1850 i Tryde.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Skåne - Albo hd. - Fågeltofta sn.

Upptecknat av William Richter

Juni 1928.

Om julen skulle man alltid ha ett fat öl framme.

Julaften, nyårsaften och trettondagsaften skulle man ha ett fat - (se fot. 13)
detta var hos oss av trä och stod på en fot - med rökt och kokt
gåsasida, saltat fåralår och all slags kött. Det kallades julfat
och skulle stå annandagsmorgon, då det togs undan.

Juladagen skulle man på bordet ha ett tregrenaljus
och på nyårsdagen ett tvågrenaljus.

På julaftenen åt man först ett mål, bestående av
bröd, smör och korv, sylta och rödbetor. Senare på kvällen
äts lutfisk och risgröt.

"Julekagan". Man gömde ett eller ett par bröd till
vårningen, då såväl den som körde som 'krägen' skulle få av
det brödet, då skulle de bli särskilt starka.

De hade stora kar, som de hade öl i. Vid högtider slogo de upp
därav i små silverbägare och drucko därur.

fot. 14.

Lars Jönsson

Juli 1928.

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

kopparkittlar

Förr bryggde de brännvin själva. Två(grytor)voro inmurade i skorstenen. Potatis och säd och jäst användes vid framställningen. Fyra korgar panntoffler skulle gå "i torket". Ångorna leddes genom ett rör igenom en "svaletunna", och spriten samlades så upp i ett annat kar.

Det bästa brännvinet fick man, om man satte en stor tratt inne i bagarugnen, för vilkens öppning man hade en stor trälucka. Det brännvinet var bäst, men det blev ju så litet.

Då brännvinet skulle hämtas ur tunnorna användes en brännvinssugare (se fot. 13). Först sögs tills behållaren blev full, fingret sattes för, och man höll sugaren över en flaska och tog bort fingret, då brännvinet rann ner i flaskan.

Acc.nr.

Upptecknat av William Richter

Lars Jönsson

Juli 1928.

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Bland kryddorna användes förr mycket salvia t.ex. till blodkorv;:peppar till nästan allt möjligt och ofta kanel till att pryda och garnera förningsgröten och julagröten med.

Kanel skulle även freda mot kolera. Kanel och dricka koktes då ihop och det skulle den sjuke dricka för att bli frisk eller avvärja sjukdomen.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Acc.nr.

1934

Upptecknat av William Richter

Juli 1928.

Lars Jönsson

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Surdeg användes mycket till brödbaket. Så mycket deg som ungefär ett halvt bröd toges och ältas mer mjöl i .En näve salt knådas i, och hela klampen rullas i salt och förvaras sedan i mjölsäcken eller lårem.

Lars Jönsson

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

De som skulle på dagsverken hade v.o.e. med sig en "huggårastock", och i denna skar ladufogden ett hack för varje dagsverke. Själv hade han en lakadan käpp ungefär $\frac{1}{2}$ aln lång, så han kunde kontrollera ordentligt.

Den dagen vi for till 'mossen' för att taga upp torv fingo vi alltid äggakaga till 'morkesbrö' på em. och vid 9-tiden på fm. smörmadar med rullepölsa (av fårkött). På mossen skulle vi vara, innan solen gick upp och kommo inte hem förrän kväll.

Lars Jönsson

Upptecknat av William Richter

Frörum,
Fågeltofta sn.
Albo hd. Skåne.

Juli 1928.

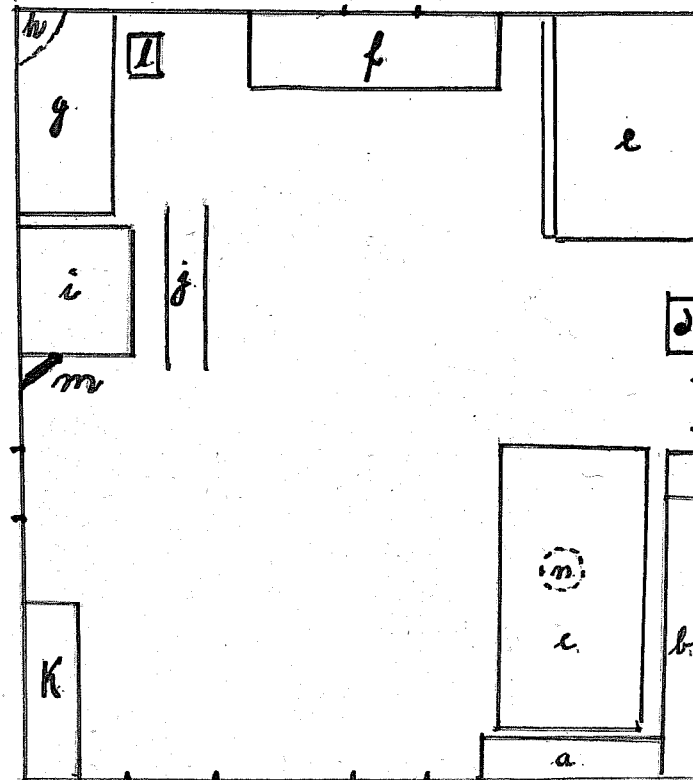
Den viktigaste inredningen i en gammaldags stuga bestod av följande: Bordet eller bordkistan, långbänk, gåsabänk, kakelugnsbänk, himlingasäng, klocka, hörnskap, vagga, och ett par stolar. De voro placerade ungefär, som teckningen utvisar.

Bordet saknade ben. I stället hade det liksom ett skåp under skivan. Bordkistan hade tre dörrar och inuti flera hyllor. I ena ändan förvarades karen o.d. och även det rena linhyget, men ibland kunde det även hända, att grisasuggan fick stanna en tid i bordkistan, då det var synnerligen kallt ute. Utanpå bordkistans ena ända fanns spik, och där hängde husbonden sina stövlar. Skivan var mestadels av trä och alltid blåmålad. På rikare ställen hade man i stället en stor blankpolerad stenskiva (flisskiva). Dörrarna och sidorna på bordkistan voro målade med fåglar och sådant.

Klockan stod på golvet och räckte ända upp till loftet.

dec 1934.

1717

- a = krusfaders plats
- b = kringbänk
- c = bordkista
- d = klocka
- e = himlingesäng
- f = soffa
- g = kakelugnslänk
- h = nömskåp
- i = kakelugn
- j = stänger i taket
- k = gäsabänk
- l = vagg (el. gunga)
- m = saltsten
- n = bräda i loftet att fastsätta skedles o. d.

Den drogs av stora lod och omgavs av ett med blommor målat fodral.

"Himlingasängen" stod i ett hörn av stugan. Den var stor och klumpig och hade nertill fastspikad liksom en pall, en bräda, som de trädde upp på, då de skulle lägga sig. Somliga hade tyg, som de kunde draga för sängen, och så stod den alltid färdigbäddad om dagarna. Sängen var blåmålad med röda blommor, och på en säng kommer jag ihåg, att det stod målat: "När vi gå till vår nattaro, så bedjom vi, vi må med hälsan i morgon uppvakna. Åke Ra..... Anna Hansson"

Kakelugnsbänken var en omtyckt plats, då där ju alltid var varmt och skönt, och där låg ofta husbonden, då han ville ha någon ledig stund. Mestadels bestod den av bräder, som satts ihop som en låda, men den kunde även vara utsirad vackert målad. Den var fylld med halm, och ovanpå denna lades ett hemvävt täcke.

I hörnan ovanför kakelugnsbänken satt ett väggfast härn-skåp. Där förvarades pengar, skuldebrev, gamla böcker, som ingen fick läsa, fars rökepipor o.d. (Även klockfodralet kunde utgöra gömställe för vissa saker, som man ville bli av med för tillfället).

Kakelugnen, med dörr av flis, var inmurad i själva skorstenen och eldades därifrån. Den var gjuten av järnplattor med figurer av bibliska händelser o.d. eller S:t Göran och draken osv.

Framför kakelugnen hade man i loftet fäst upp några stänger, på vilka man hängde upp våta klädesplagg och annat som man ville torka.

I "gåsabänken" vid dörren fingo gässen ruva ut sina ägg. På sidorna hade utskurits hål, där gässen stucko ut huvudet. På denna bänk eller på en annan - "stackalebänken" - fingo "rackarna", tiggarna och de fattiga slå sig ner. "Rackaren" fick heller inte gå in längre i stugan än till andra "sjunningen".

Stolar hade man två slag: Trebensstolar med rund sits och "lämnastolar" - armstolar - Det senare slaget var husmoderns stol. Först hade man en dyna på stolen, men sedermera började man på med resårer.

Väggarna vitkalkades alltid ett par gånger om året, vid pingsttiden och före jul. De voro förr mestadels av lera, som klints och slagits på mellan trästakar, som lodrätt satts fast tätt intill varandra.

Sängplatserna fördelades så, att mannen och kvinnan lågo i himlingasängen. I soffan lågo barnen och hade huvudgärd i båda ändarna. Då de blevo större fingo de ligga ute, antingen i drängkammaren (stallkammaren) eller i pigkammaren. Om någon äldre släkting hälsade på, fick han ligga i kakelugnsbänken. Två och två fingo alltid ligga tillhopa.

Vid högtidliga tillfällen lade man särskilda "bänka-drättar" på bänkarna och hängde dukar på väggarna.

Frörum,
Fågeltofta sn.
Albo hd. Skåne.

Juli 1928.

När en ko kalvat, skulle man ge naboen ett krus med kalvadans.

Då man slaktat svin, skulle naboen ha pölsa.

Juli 1928.

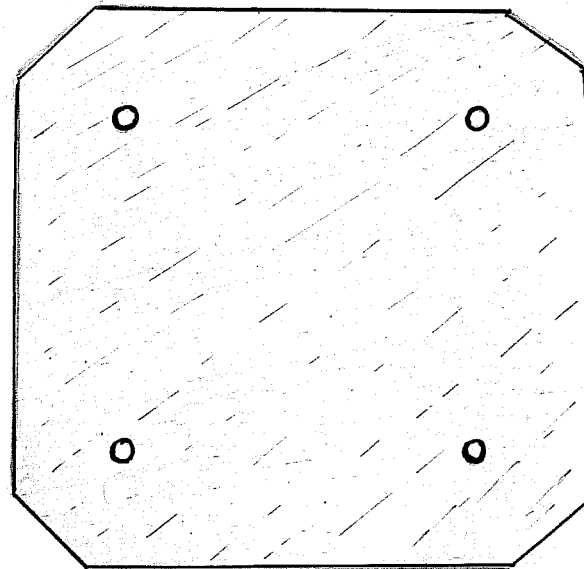
Lars Jönsson

Frörum,
Fågeltofta sn.
Albo hd. Skåne.

För att garnet inte skulle vrida och sno sig, "dävide" man det. Man lade en "lave" i varmt vatten, ett band knöts löst om, och sedan fick det torka i bakugnen, dock inte för hårt.

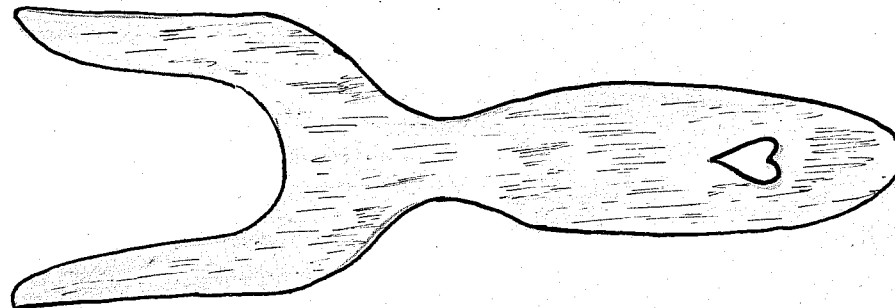
Då man skulle sno band, använde man s.k. "nurka". Det var som en tvåhornad gaffel med handtag på. Så flätade "nurkeband" fästes sedan nerikring kjolen, så att inte kanten skulle slitas.

Skulle man ha något bredare band, brukade man i st. "bandstol" eller "brickor". Den förra är ett slags liten vävstol, och behövs förutom den en "bandkniv" av trä, närmast liknande en papperskniv. "Brickorna" äro fyrkantiga, avrundade tunna brädlappar med fyra hål i, genom vilka trådarna trädas. Banden användes sedan till hängslen (selar), till "hosseband", eller till att ha om livet, då fruntimren togo upp säd.

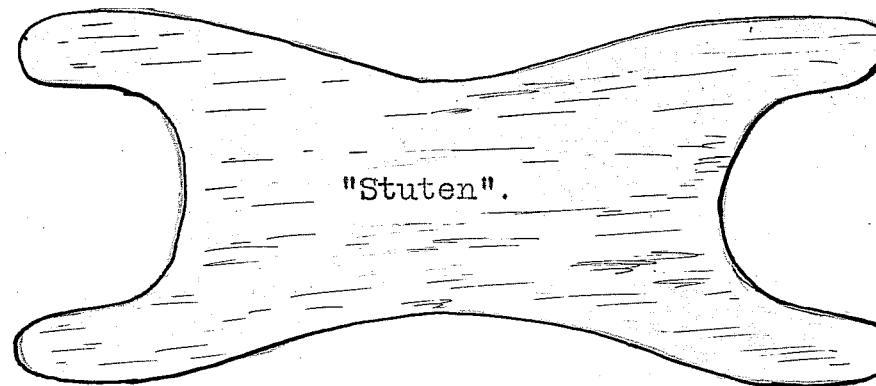
" Bricka ".

Lars Jönsson
Frörum,
Fågeltofta sn.

" Nurka ".

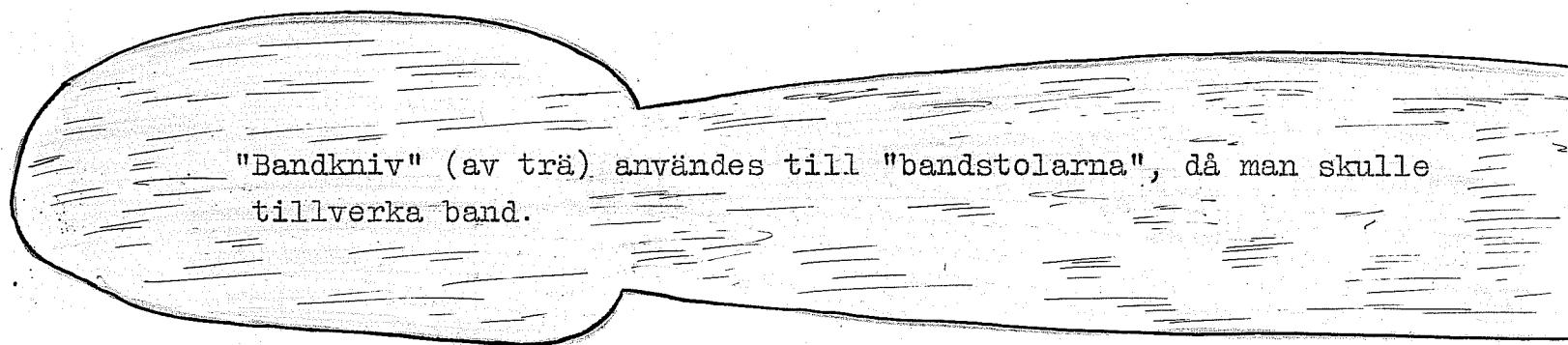
Kersti Erlandsson
Frörum,
Fågeltofta sn.

"Stuten".

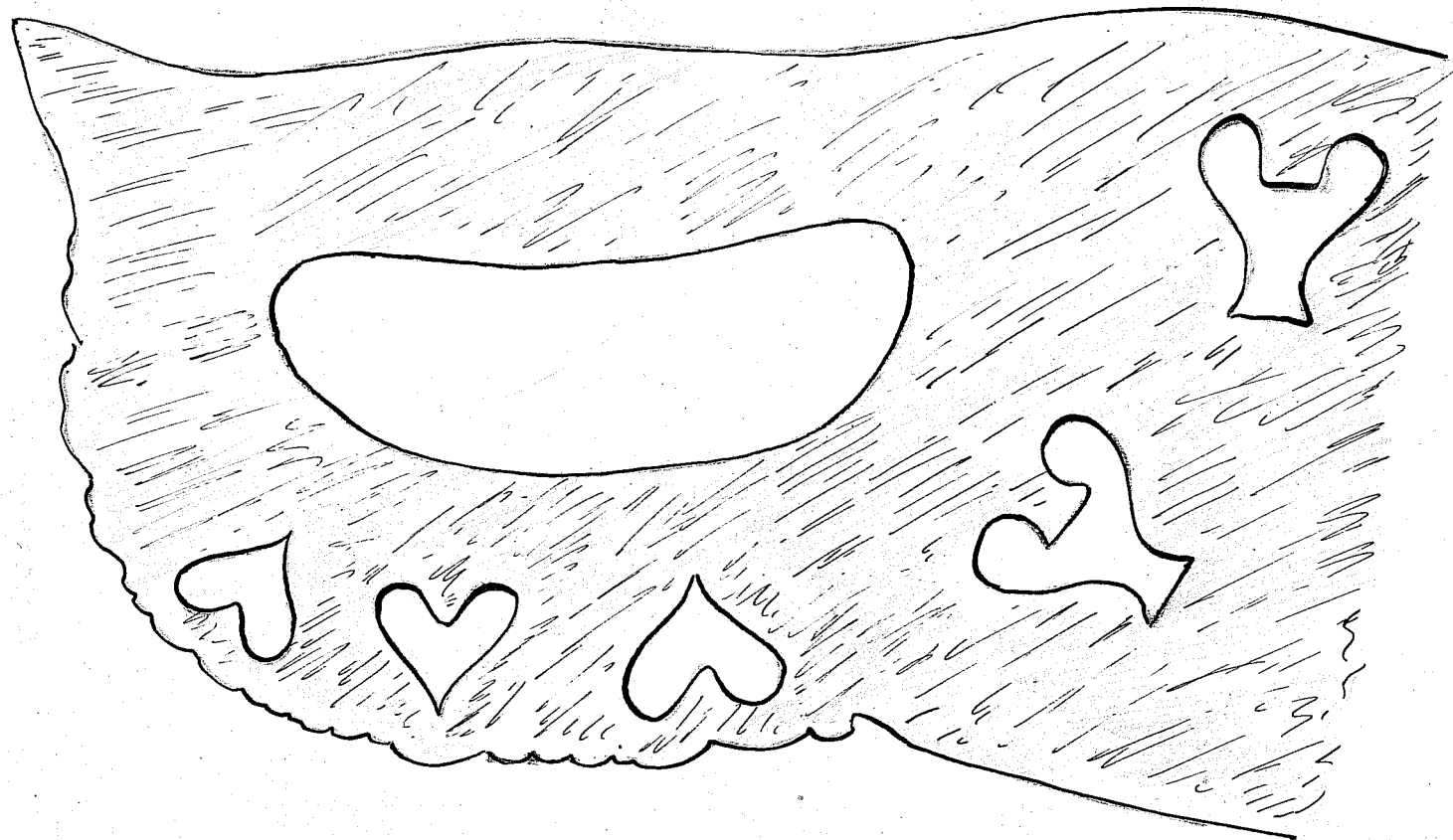
"stuten", som användes till att nysta upp garn på.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

"Bandkniv" (av trä) användes till "bandstolarna", då man skulle tillverka band.

Lars Jönsson
Frörum.
Fågeltofta sn.

"Skätteträ" (handtaget och spetsen i naturlig storlek).

Ägare: Lars Jönsson, Frörum, Fågeltofta sn. ALBO hd.

S K Å N E.

Juni 1928.

Lars Jönsson
Frörum,
Fågeltofta sn.
Albo hd. Skåne.

Vid julatiden skulle en man fara till möllan med säd, då hästen plötsligt stannade och ville inte gå ur fläcken. Mannen kunde inte begripa, vad det var, som höll vagnen fast. Han anade, att det var något trolltyg med i spelet, och därför tog han av huestolen och såg genom den. Så hade han hört att andra gjort. Likaså skruvade han av det högra bakhjulet, och han såg då, hur Faen själv fick gå och bära upp axeln.

Acc.nr.

Skåne -Albo hd. - Fågeltofta sn.

Lars Jönsson
Frörum.

Upptecknat av William Richter

Juni 1928.

f. i Tryde 1850.

Då man förr skulle bort på större gillen, skulle man ha med sig förning. Denna togs med i en stor flätad korg, där allt lades ner. Ett par kakor bröd, ett par smörkoppar, risgröt på ett stort tennfat, ett stekt fårlår samt en sockerkaka skulle föras med till gillesgården. Gillet kunde vara ända till åtta dagar. Även mjölk brukade man ha med.

Lars Tönsson

Frörum,

Fågeltofta sn.

Albo hd. Skåne.

Min mor hade ett "Ellakors" av silver.
En silverkedja trädde genom en ygla, och så
hängdes det om halsen. Det skulle då skydda
mot allt möjligt ont.

Silvret till ett sådant kors skulle
tiggas ihop på flera platser, och en guldsmed smidde sedan ihop
silvermynten. På korsets tvärarmar hängde två runda litet kupiga
brickor ungefär så stora som en tioöring.

Så var där graverat, men vad det stod kommer jag inte ihåg.

